

ROUTE K4

Knapzakroute **Orvelte**

**17 km wandelen door
onbekend Drenthe**

Welkom in Orvelte

U gaat wandelen in en rond het monumentendorp Orvelte. Slenter over de keienstraatjes van het dorp en maak in het informatiecentrum kennis met de geschiedenis van Orvelte. Bekijk de oude boerderijen met hun ouderwetse boerenerven en prachtige dorpsweetjes. Maar liefst zeventien Orvelter boerderijen staan op de monumentenlijst.

De omgeving van Orvelte is minstens zo interessant, omdat daar net als in het dorp ook de moderne tijd grotendeels aan voorbijgegaan lijkt. U merkt het op de Noordes van Orvelte met z'n kleine akkers en aan de rand van het dorp bij de groenlandjes die omzoomd zijn door houtwallen. Aan de overkant van het Oranjekanaal voelt u op het Orvelterzand en rond de Meeuwenplassen nog iets van de ongereptheid van het voormalige Ellertsveld. U komt op de plaats waar eens het dorp Orvelterveen gelegen moet hebben en u wandelt kilometers door een weinig bezocht deel van de Staatsbossen.

Start

Tik op de nummers voor informatie

Algemene informatie

4

Hoe werkt het?

Uitleg over de route en praktische zaken

5

Routekaart + beschrijving

6

Orvelte, om te beginnen..

16

Het landschap van Orvelte

19

Informatie onderweg

24

**De pdf geeft de beste gebruikservaring
in Acrobat Reader of iBooks.**

Algemene informatie

Startpunt

Café Warmolts, Schoolstraat 2,
9441 PE Orvelte.

Auto (betaald) parkeren op één van de twee
parkeerplaatsen aan de rand van het dorp.

U kunt allen met pinpas betalen.

[Routebeschrijving Google naar de
parkeerplaats.](#)

Lengte route 17 km

In twee delen te splitsen:

- Zuidlus 1-4 en 21-30 (5 km).
- Noordlus 4-20 (12 km).

Begaanbaarheid paden

Redelijk te belopen in alle jaargetijden. In natte
jaargetijden kunnen paden na punt 10 langs de
Meeuwenplassen wat modderig zijn.

Honden

Niet toegestaan op het Orvelterzand vanwege
de runderen (zie punt 4). Op de rest van de
route zijn honden aangelijnd toegestaan.

Informatiecentrum Orvelte

Dorpsstraat 1a, 9441 PD Orvelte

www.drenthe.nl/vvv-tourist-info

Hoe werkt het?

5 Informatie onderweg

- Als er onderweg bijzondere dingen te zien zijn, ziet u op de kaart een rode stip met nummer. U kunt doorklikken naar de beschrijving.
- Aan het einde van de achtergrondinformatie staan soms woorden in het blauw, deze verwijzen naar het [Knapzak ABC](#) waar aanvullende informatie te vinden is.

GPX-track

- Met de track kunt u op uw GPS-apparaat lopen of via een GPX-app op uw smartphone. [Download GPX track](#)

Printen

- Gebruik uw eigen printerinstellingen en zie de [tips](#).

Knoppen start en kaart

- Met de knop **START** gaat u naar de inhoud.
- Met de knop **KAART** kunt u naar de kaart navigeren en weer terug.
- Werkt alleen in Acrobat Reader en iBooks.

Routekaart 1

Alle nummers geven routebeschrijvingen aan en de **rode stippen** geven tevens informatie onderweg.

Routekaart 2

Alle nummers geven routebeschrijvingen aan en de **rode stippen** geven tevens informatie onderweg.

Routebeschrijving

1 Start bij Café Warmolts

- De wandeling begint middenin het dorp bij Café Warmolts. Hier neemt u de Brugstraat richting Ellertsveld, zoals de richtingwijzer aangeeft.
-

2 Een dijkje door de groenlanden

- Vlak voor de verharde weg langs het dorp gaat u linksaf het Masdiekie op.
-

3 Een muur van struikgewas

- Aan het eind van het pad neemt u de klinkerweg rechtsaf. Dit is de Schapendrift.
 - Volg de Schapendrift tot u bij het Oranjekanaal uitkomt.
-

4 Een mislukte onderneming

- Bij het Oranjekanaal aangekomen gaat u op de kanaaldijk rechtsaf.
- U gaat de Orvelterbrug over en gaat vervolgens linksaf.
- *Let op: het Orvelterzand is verboden voor honden. Om dit gebied met uw hond te omzeilen gaat u bij punt 4 niet linksaf na de*

brug, maar rechtsaf. Hierna neemt u de eerste weg linksaf. Waar het bos aan de rechterkant begint, gaat u linksaf en voor het hek rechtsaf. Vanaf hier doorlopen tot punt 8.

5 Graspad tussen boerderijen

- Na zo'n 50 meter gaat u rechtsaf het pad op dat overgaat in een smaller pad.
 - Na een haakse bocht naar rechts volgt een haakse bocht naar links. Dit pad blijft u volgen.
-

6 Als het veld 'op de wind gaat'

- Als u een paar honderd meter langs het natuurgebied aan u rechterhand loopt, ziet u rechts een paadje uit het natuurgebied komen. Via het wildrooster gaat u via dit paadje het Orvelterzand op.
 - Volg linksaf de paaltjesroute met paarse koppen.
-

7 Orvelterzand

- De wandeling over het Orvelterzand brengt u na een wildrooster op een breder pad waar u linksaf gaat.

8 Het eindeloze Ellertsveld

- Steek de geasfalteerde Middenvelds-weg over en blijf het pad volgen.
-

9 De wraak van Brammert

- Op de driesprong houdt u het pad naar rechts aan.
 - Hou vervolgens op de volgende driesprong links aan.
-

10 Meeuwenplassen

- U neemt het eerste pad naar links. Links van u zijn de Meeuwenplassen en rechts de bosrand.
 - Neem op de eerste driesprong het pad linksaf zodat u de Meeuwenplassen aan uw linkerhand houdt.
-

11 Staatsbos op de slechtste grond

- Aan het eind van het pad gaat u op de T-splitsing linksaf.
- Na zo'n 100 meter gaat u rechtsaf. Direct daarna op de kruising weer rechtsaf.

12 Tot hier en niet verder

- Het pad komt uit op een zessprong midden in het bos (paddenstoel 23348). Ga hier verder over de keienweg richting Elp.
-

13 Ellertsveld

- Waar twee bospaden naar links gaan, neemt u het rechtse pad hiervan.
-

14 Egbertsweg

- Op het eerste kruispunt gaat u linksaf. Direct na ongeveer 25 meter gaat u rechtsaf.
 - Aan het eind van het pad gaat u rechtsaf en direct weer linksaf.
 - Voor de bosrand gaat u rechtsaf.
 - Bij de verharde weg, Egbertsweg (paddenstoel 20967/001), gaat u linksaf richting Elp.
-

15 De hoge es van Elp

- Ga op de kruising rechtdoor.

16 De schrale landen langs de Elperstroom

- Neem vervolgens het eerste pad links. U blijft dit pad langs de Elperstroom volgen.
 - U komt uit op een asfaltweg en gaat hier linksaf.
-

17 Boerdiek

- U volgt deze asfaltweg tot aan de driesprong waar u bij paddenstoel 24910 richting Orvelte gaat.
-

18 Middenveldsweg

- Op de driesprong houdt u links aan, de Middenveldsweg.
 - Neem dan na zo'n 100 meter rechtsaf het lange rechte fietspad.
-

19 Oranjekanaal

- Bij het Oranjekanaal gaat u linksaf richting Orvelte.

20 De Eerste Drentsche Stoomvlasbewerkingsfabriek

- Ga bij de sluis het kanaal over en vervolg uw weg linksaf aan de overkant.
 - U neemt de eerste weg (Schapendrift) rechts. Op dit punt aangekomen heeft u een 'rondje' gelopen.
 - Vervolgens houdt u op de driesprong rechts aan. U bent nu op de Sleendiek.
-

21 Vijftig akkertjes op de Noordes

- Meteen al na zo'n 50 meter Sleendiek neemt u linksaf het Stokakkersdiekie.
 - Na het bosje gaat u op de kruising van paden rechtsaf.
-

22 De wedergeboorte van het Rustveld

- Na de bomenrij aan uw rechterhand loopt u meteen linksaf het graspad op.
- Ga aan het eind van dit pad bij de sloot de dam over en dan meteen linksaf langs de sloot.
- Vervolg de sloot zo'n 100 meter tot een grote boom. Hier steekt u rechtsaf het veld over tot de verharde weg.

23 Naar IJzertijdboerderij

- Steek het weggetje over en ga het graspad aan de overkant op.
 - Het pad gaat naar de IJzertijdboerderij.
-

24 Mens en dier onder één dak

- Met de IJzertijdboerderij links van u loopt u door. Volg het pad aan de linkerkant van het open veld.
 - Neem vervolgens het eerste pad links langs de bosrand.
 - Het pad loopt het heideveld op en maakt een bocht naar links.
-

25 Oosterveld in het westen

- Volg het pad tot u tussen twee bomen door komt.
-

26 Aardkundig monument

- Vervolgens gaat u rechtsaf en loopt u op de kruising van paden rechtdoor.
- U komt langs de informatietafel van het aardkundig monument Dekzandrug Orvelte en loopt door tot aan de doorgaande weg.

27 Het Orvelterbos op het Witteveen

- Steek de weg over en vervolg het naar rechts lopende bospaadje.
 - Al na zo'n 50 meter slaat u linksaf het brede pad op.
 - Neem het eerste paadje linksaf.
-

28 Zuideresweg

- Het pad komt uit op de Zuideresweg waar u linksaf gaat.
 - U passeert het Veldstudiecentrum De Veldhoeve en blijft de weg volgen.
-

29 Wezuperweg

- Steek de doorgaande weg over en loop het dorp Orvelte binnen.
-

30 Dorpsstraat

- Bij het tolhuis neemt u rechtsaf de Dorpsstraat.
- Vervolgens neemt u de eerste weg links.
- Deze weg brengt u terug naar Café Warmolts.

Orvelte om te beginnen...

De eerste keer dat de naam Orvelte in de oude geschriften opduikt, was in een oorkonde uit het jaar 1362. Bij die gelegenheid liet een zekere Theodericus Rotinge uit het dorp optekenen een tweede altaar aan de kerk te Westerbork te hebben geschonken. De naam werd in deze oorkonde als Oervelde en als Orvele geschreven.

Luister naar het hele verhaal

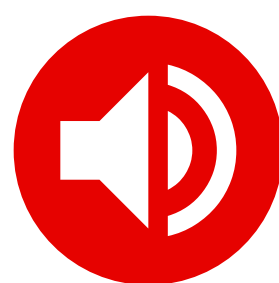

FOTO: SAKE ELZINGA

START

16

KAART

Het hart van het dorp

Aan de noordrand van Orvelte lag vroeger een groot weiland dat tot het gezamenlijk bezit van het dorp hoorde. In het dorp heette dat stuk land de Brink. Het veldje dat later bij de reconstructie van Orvelte de naam Brink heeft gekregen, was in het verleden weliswaar een centraal punt in het dorp, maar historisch gezien mag je het eigenlijk geen Brink noemen. Rond 1970 stond midden op de nieuwe brink van Orvelte zelfs nog een moderne boerderij...

De grote boerderij Bruntingerhof hoort eigenlijk niet aan de Flintenweg in Orvelte thuis. Hij stond meer dan 300 jaar enkele kilometers verderop aan de weg van Eursinge naar Bruntinge. In 1968 werd hij daar steen voor steen afgebroken om hier door Monumentenzorg te worden herbouwd. In zijn oorspronkelijke vorm uit circa 1650 was de Bruntingerhof een zogeheten los hoes waar bedrijfsgedeelte en woongedeelte nog niet door een muur van elkaar gescheiden waren. Het jaartal 1728 dat in zwierig handschrift op de zware balk staat ingekerfd, is niet het bouwjaar, maar naar alle waarschijnlijkheid het

jaar waarin de boerderij aan de voorkant met een kamer werd uitgebreid. Omstreeks die tijd kreeg de Bruntingerhof ook de houten 'staart' waarin de schapen gehuisvest werden. Een van de mooiste en meest authentieke boerderijen van Orvelte vindt u op het adres Melkwegje 2. Het bouwjaar van de boerderij is 1758. In het dorp noemden ze hem vroeger ook wel het Jachthuis. De boerderij staat weliswaar middenin Orvelte, maar toch ligt hij vrij te midden van de dorpsweijtjes.

BRUNTINGERHOF - FOTO: SAKE ELZINGA

[START](#)

18

[KAART](#)

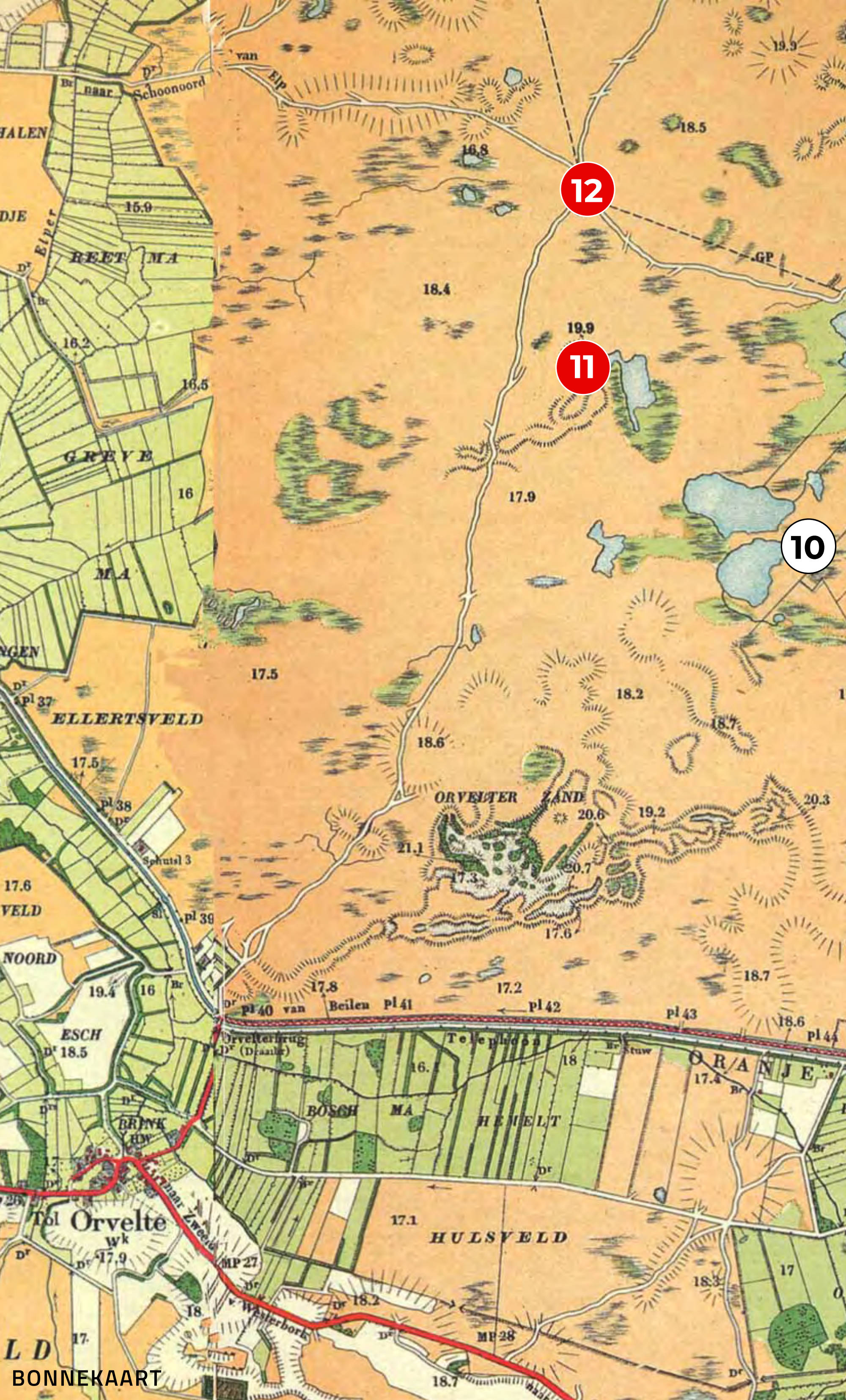
Het Landschap van Orvelte

De Knapzakroute Orvelte voert u door een landschap dat over alle ingrediënten van het esdorpenlandschap beschikt: landbouw op de hoge gronden rond het dorp, veeteelt op de groenlanden en schapen op het Ellertsveld. Terwijl in de jaren zeventig van de vorige eeuw grote ruilverkavelingen de omgeving in efficiënte landbouwgrond omtoverden, bleef Orvelte die 'inhaalactie' bespaard. Orvelte werd een monumentendorp, maar zijn omgeving is minstens zo interessant, zult u onderweg ervaren.

Orvelte ligt op de flank van een zandrug die vrijwel oost-west loopt. Op de Zuideres is die rug ruim negentien meter hoog en naar het noorden toe neemt deze hoogte af tot ongeveer zestien meter. Dit relatief lage punt is het beekdal van de Aalderstroom/Orvelterstroom die via Orvelte en Westerbork naar Beilen stroomt. De Orvelter Noordes ligt op een zandplateau dat aan de westzijde begrensd wordt door het kleine beekdal van een stroompje dat zijn oorsprong vond in het veen ten zuiden van het dorp. Aan de noord- en

oostkant van het dorp ligt het beekdal van de Orvelterstroom. Hoewel de hoogteverschillen gering zijn, waren ze indertijd bepalend voor de ligging van het dorp en de inrichting van het landschap. Door deze uitgekiende ligging kon Orvelte beschikken over hoge gronden voor zijn akkers en lage beekdalgronden die als hooi- en weidelanden konden worden gebruikt.

Orvelte is één van de weinige plekken in Drenthe waar u de mogelijkheid heeft het oude en het gemoderniseerde landschap naast elkaar te zien, want ten noorden van de Orvelterstroom is het gehele landschap op de schop geweest. Deels gebeurde dat tijdens de ruilverkaveling van de jaren zestig van de vorige eeuw, deels al eerder tijdens de ontginningen van het Ellertsveld. Onderweg ziet u maïs- en aardappelakkers die tot aan de horizon lijken door te lopen en wandelt u door de Staatsbossen die als productiebos op de armste delen van het veld werden aangelegd. Deze Knapzakroute laat u ook kennismaken met het beekdal van de Elperstroom dat Staatsbosbeheer in de oude staat probeert te herstellen en waar weer planten en grassen kunnen worden aangetroffen die in het 'moderne' Drenthe reeds lang verdwenen zijn.

12

11

10

START

21

KAART

Deze kaart toont de situatie in en rond Orvelte in 1900. Fraai is te zien hoe kleine beekdalen het dorp nauw omsloten. De Noordes lag aan de overzijde van de groenlanden op enige afstand van het dorp. Toen de kaart vervaardigd werd, was vrijwel alles ten noorden van het Oranjekanaal nog woest en ledig. Duidelijk zijn op het Ellertsveld het Orvelterzand, de Meeuwenplassen en het stuk veld dat men Oud Orvelte noemde, aangegeven. U ziet op de kaart zelfs de grenspaal (GP) op het markepunt ingetekend waar midden op de heide vier paden bij elkaar komen **(punt 12 in de route)**.

FOTO: HANNA SCHIPPER

START

22

KAART

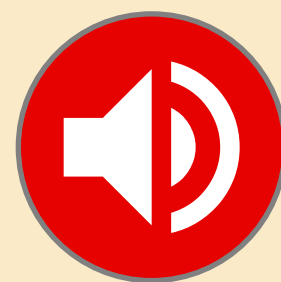

FOTO: DRENTS MUSEUM

Een ooggetuige onderweg

Een gewoon Drents dorp is Orvelte allang niet meer. Sinds de toenmalige gemeente Westerbork onder aanvoering van burgemeester Lieve besloot van het dorp een monument te maken, is het normale dorpsleven nogal naar de achtergrond verschoven. Hendrik Wolting woonde zijn hele leven - op de drie eerste dagen na - al in het dorp. Wolting zag Orvelte in ruim een kwart eeuw onherkenbaar veranderen.

Luister naar het hele verhaal

2 Een dijkje door de groenlanden

U loopt nu over het Marsdiekie, ofwel het dijkje door de natte 'madelanden'. Het dijkje werd indertijd aangelegd om een zijdalletje van de Orvelterstroom met droge voeten te kunnen passeren. Links is nauwelijks meer iets van het dorp te zien, terwijl we toch nog vlak in de

buurt zijn. Hoog opgaande eiken onttrokken een Drents dorp vroeger vrijwel geheel aan het gezicht. Langs het pad staan essen, eiken, zwarte elzen en enorme populieren. Er groeien struiken als hazelaar, vogelkers, Gelderse roos, meidoorn (foto), sleedoorn en kardinaals-

muts. De bermen van het Marsdiekie herbergen verder een schat aan wilde planten, grassen en varens. U vindt hier onder andere de grootbloemmuur, de salomonszegel en op wat nattere plekjes de moerasspirea. De bomen werden in vroeger

tijden regelmatig gekapt om als brandhout of gebruikshout te dienen. Het sterke, buigzame esenhout leverde de stelen voor de schop, het populierenhout ging naar de klompenmaker en van wilgentenen werden bij winterdag manden gevlochten.

 [GROENLAND](#)

FOTO: KARIN SCHOUWENBURG

3 Een muur van struikgewas

Langs de Schapendrift bracht de Orvelter scheper zijn kudde naar het Ellertsveld. Rechts van de weg liggen de weilanden en hooilanden van het beekdal van de Orvelterstroom. Links van de Schapendrift ontneemt een dichtbegroeide groensingel u het zicht op de Noordes van het dorp. Zo'n 'muur' van struikgewas was bedoeld om de schapen onderweg niet in de verleiding te brengen om van het graan te

FOTO: HANS DEKKER

snoepen. Loop eens een stukje achter de wal langs de graanakker. Net als vroeger hebben ook de akkeronkruiden met hun vaak prachtig gekleurde bloemen - de korenbloem, de klaproos, de kamille, de wikke enzovoort - hun vertrouwde plek op de akker weer ingenomen. Voorbij de genormaliseerde Orvelterstroom zijn de gevolgen van de grote ruilverkaveling van de jaren zestig van de vorige eeuw goed zichtbaar. Hier is de grondwaterstand zo onder controle dat tot aan de rand van de beek aardappels kunnen worden verbouwd. Vroeger was het hier volgens de oude bewoners van het dorp het hele jaar door zo drassig dat de koeien er nooit konden lopen.

 [HOUTWAL, RUILVERKAVELING](#)

START

26

KAART

4 Een mislukte onderneming

Vanaf de Schapendrift was goed te zien dat het Oranjekanaal bij wijze van spreken tussen twee dijken over het Ellertsveld werd aangelegd. Het Oranjekanaal werd tussen 1852 en 1858 aangelegd tussen Smilde en Klazienaveen. Uiteraard werd er zoveel mogelijk gebruikgemaakt van de bestaande beekdalen, zoals hier dat van de Orvelterstroom.

De Drentsche Veen- en Midden-Kanaal Maatschappij hoopte met de aanleg van het kanaal een graantje te kunnen meepikken van de verwachte turfwinsten in Zuidoost-Drenthe. De schippers echter meden het Oranjekanaal waar ze in de hogere kanaalpanden eigenlijk nooit voldoende water onder de kiel hadden. Veel revenuen heeft het kanaal zijn eigenaren

FOTO: BERTUS BOIVIN

START

27

KAART

dan ook nooit opgeleverd. Toen het Oranjekanaal gegraven werd, was een dorp als Orvelte nog helemaal van de mest van zijn schaapskudde en dus van zijn heidevelden afhankelijk. De Orvelter kudde telde in die jaren meer dan 1000 schapen. U kunt zich voorstellen dat de boeren de aanleg van het Oranjekanaal die hen van het Ellertsveld zou afsluiten, met lede ogen zagen gebeuren. De bouw van de Orvelterbrug was wel het minste wat de kanaalmaatschappij voor de Orvelter dorpsgemeenschap kon doen.

6 Als het veld 'op de wind' gaat

Als gevolg van de steeds intensievere schapenbeweiding veranderden in de loop van de achttiende eeuw steeds grotere delen van de heide in stuifzand. Ook het Orvelterzand ontstond toen het veld hier 'op de wind' ging. Later zorgde de aanleg van het Oranjekanaal voor extra uitdroging van het gebied. Aan het eind van de negentiende eeuw besloeg het Orvelterzand een veel groter gebied. Door het zand systematisch te bebossen werd echter een groot deel van de zandverstuiving vastgelegd. Toen Stichting Het Drentse Landschap het terrein begin jaren zeventig van de vorige

eeuw in haar bezit kreeg, was het Orvelterzand bezig vol te groeien. Besloten werd de 'verbossing' een halt toe te roepen door het terrein weer door schapen en later door Schotse hooglanders te laten begrazen. Het deel van het Orvelterzand waar de paaltjesroute door loopt, heeft zich ontwikkeld tot een fraaie 'boomheide'.

Op enkele plaatsen is nog goed te zien waar het Orvelterzand zijn naam aan te danken heeft, want er komt op het terrein nog altijd – zij het op kleine schaal open stuifzand voor.

Tegenwoordig zijn het de hooglanders die de begroeiing ter plekke steeds weer opentrappen.

 [ZANDVERSTUIVING, HEIDEVELD](#)

START

29

KAART

8 Het eindeloze Ellertsveld

Vroeger strekte zich hier het eindeloze Ellertsveld uit, nu is het aardappelland zover als het oog reikt. In het dorp had men het vroeger over het Grote Veld. Zijn officiële naam dankt het veld aan de reus Ellert die met zijn collega Brammert het dorpsmeisje Marieke jarenlang in hun hol gevangen hield. Nadat Marieke bij het scheren Ellert de keel had doorgesneden, wist ze te ontsnappen en naar huis te vluchten. Brammert achtervolgde haar en wierp op het laatst zijn bijl nog achter haar aan, maar miste. De bijl bleef in de baanderdeur van de boerderij van Mariekes ouders staan... Ook verloor het Ellertsveld zijn functie als 'mineralenreservoir' toen de kunstmest de rol van de schapenmest overnam. Tussen 1900 en 1960 is vrijwel het hele Ellertsveld ontgonnen. Dit Orvelter deel van het veld werd pas na de Tweede Wereldoorlog 'aangemaakt'.

[HEIDEONTGINNING](#)

9 De wraak van Brammert

In 1911 waren boeren uit Orvelte bij de Meeuwenplassen bezig turf te steken toen er scherven van middeleeuws aardewerk en twee tinnen bordjes te voorschijn kwamen. Het bleek

dat zij op de plek hadden gegraven waar tot het einde van de zeventiende eeuw het dorp Oud Orvelte of Orvelterveen had gelegen. In de akte uit 1362 waarin Orvelte voor het eerst genoemd werd, kwam ook reeds de naam Orvelterveen voor. Op een kaart uit 1642 staat Orvelterveen nog steeds vermeld, maar bij de vijf akkers van het dorp staat genoteerd dat ze alle 'woest ende ledigh' zijn. Spoedig daarna is Orvelterveen geheel van de kaarten verdwenen. Voor het verdwijnen van Orvelterveen zijn minstens drie verklaringen gegeven. Volgens de oudste verklaring zou het einde van het dorp moeten worden toegeschreven aan het oorlogsgeweld in het rampjaar 1672. Bisschop van Munster Bernard van Galen - bijgenaamd Bommen Berend - zou op zijn doortocht naar

KOKMEEUWEN - FOTO: ERIC WANDERS

Groningen het dorp met de grond gelijk gemaakt hebben. Meer voor de hand ligt het om de verklaring te zoeken in de natuurlijke gesteldheid van het terrein. Orvelterveen is waarschijnlijk een middeleeuwse veenontginning geweest. De akkers waren destijds op het veen aangelegd en na enige eeuwen daalde het maaiveld door vervening en oxidatie van de veenlaag. Het grondwaterpeil steeg en akkerbouw werd er op den duur onmogelijk.

De derde en mooiste verklaring is het volksverhaal dat het meisje Marieke uit Orvelterveen kwam en dat de bewoners van het dorp na haar terugkeer het dorp halsoverkop verlieten uit angst voor de wraak van Brammert. Zijn bijl had Marieke weliswaar in eerste instantie gemist, maar Brammert zou terugkeren, daarvan was men in Orvelterveen overtuigd...

II Staatsbos op de slechtste grond

De Staatsbossen van de Beheereenheid 'Hart van Drenthe', waar dit deel van de route door gaat, zijn van zeer recente datum, want ze werden tijdens en vlak na de Tweede Wereldoorlog aangelegd. Terwijl men de betere stukken van het Ellertsveld tot landbouwgrond ging ontginnen, werden de delen die te slecht,

te zanderig en te geaccidenteerd waren, door de Staat der Nederlanden aangekocht om er productiebos met percelen lariks, grove den, spar en eik aan te leggen.

[PRODUCTIEBOS](#)

FOTO: GUIDO HANSMAN

12 Tot hier en niet verder

Op de zessprong staat u op de grens van de boermarken van Elp, Schoonloo en Orvelte. Dit markepunt moet hier al sinds de Middeleeuwen gelegen hebben. Tot ver in de negentiende eeuw stond op deze plaats een paal die aangaf waar de eigendommen van het ene dorp ophielden en die van de buurdorpen begonnen. De scheper wist dat hij de kudde niet voorbij de paal mocht laten gaan, omdat schapen zich dan aan de heide van het andere dorp tegoed

zouden doen en zoiets zouden de buren nooit accepteren.

15 De hoge es van Elp

Onderweg merkt u dat we vanuit een beekdal 'omhoog' kijken naar hogere grond. U nadert de Oosteresch van het dorp Elp. Dichterbij gekomen zult u zien dat de es door een ruilverkaveling geschikt gemaakt is voor moderne landbouwmachines. Van het oude complex met zijn tientallen akkertjes is namelijk niets meer terug te vinden. Enkele kilometers verderop krijgt u op de Noordes van Orvelte nog een goede indruk hoe zo'n oude Drentse es eruit gezien heeft. Verder is het opvallend dat een deel van de Oosteresch van Elp inmiddels omgezet is in weiland, iets wat in het oude Drenthe onvoorstelbaar was: kostbare esgrond als weiland gebruiken. Dat was vloeken in de kerk...

16 De schrale landen langs de Elperstroom

De Elperstroom vormde destijds samen met de Orvelterstroom de Westerborkerstroom. (Verderop gaat deze Beilerstroom en

FOTO: ERIC WANDERS

Dwingelerstroom heten om als Oude Vaart richting Meppel naar de rand van Drenthe te stromen.) De aanleg van het Oranjekanaal anderhalve eeuw geleden sneed de Elperstroom van dit systeem af. Met een zorgvuldig beheer is terreineigenaar Staatsbosbeheer de soortenrijkdom van de oude hooilanden langs de Elperstroom aan het herstellen. De groenlanden worden niet meer bemest en regelmatig gemaaid en gehooid waardoor ze net als vroeger steeds meer verschralen. Ook het met stuwen hooghouden van het grondwaterpeil helpt ervoor te zorgen dat planten en grassen die de kunstmest uit de groenlanden verjoeg, hier weer gaan groeien en bloeien.

START

35

KAART

FOTO: HISTORISCHE VERENIGING GEMEENTE WESTERBORK

20 De Eerste Drentsche Stoomvlasbewerkingsfabriek

Bij de sluis liggen de bedrijfsgebouwen van de voormalige Eerste Drentsche Stoomvlasbewerkingsfabriek. De Almelose textielfamilie Polak bouwde de fabriek in 1917. De Eerste Wereldoorlog had de import van katoenvezels vrijwel onmogelijk gemaakt. Nederland schakelde massaal over op linnen en de prijs van binnenlands vlas schoot in een paar jaar omhoog van 1,25 tot 10 gulden per kilo. Het vlas werd per schip aangevoerd, evenals de turf die nodig was voor het stoken van de waterketels. De vlasstengels moesten namelijk om te beginnen vier tot vijf dagen 'rotten' in bakken water met een temperatuur van 35° graden. Een van de redenen om de fabriek hier te vestigen was de

VLAS -FOTO: PIXABAY-XUECHAO ZHU

aanwezigheid van uitgestrekte heidevelden die men voor het zogeheten dauwrotten kon gebruiken. In het voorjaar en vroege najaar werd een laagje vlas op de heide uitgespreid. De combinatie van dauw en zonnewarmte zorgden dan voor een gratis roting. De fabriek had op een gegeven moment zo'n 60 hectare van het Grote Veld in gebruik waarvoor men geen cent hoefde te betalen.

START

37

KAART

De heide lag er nou eenmaal toch...

In 1926 kon de Nederlandse textielindustrie weer volop katoen krijgen en was er voor de familie Polak in Orvelte al snel de aardigheid af. In het pand vestigde zich de Orvelter Textielindustrie die onder andere 'Ortex' damesverband produceerde. De geschiedenis herhaalde zich echter. Na de Tweede Wereldoorlog was er opnieuw schaarste, linnen kwam weer in tel en de vlasbewerking loonde de moeite weer. Dus begon de textielgigant Ten Cate uit Nijverdal weer met NV Vlasfabriek Orvelte. In zijn hoogtijdagen had het bedrijf zo'n zestig man in dienst. De Vlasfabriek Orvelte draaide door tot 1968 toen de import van goedkoop Russisch vlas Ten Cate noopte dit stukje textielgeschiedenis stop te zetten.

21 Vijftig akkertjes op de Noordes

Het Stokakkersdiekie brengt u over de oude Noordes van Orvelte. Deze acht hectare grote es telt het voor moderne begrippen ongelooflijke aantal van vijftig percelen. Staatsbosbeheer, die de gronden rond Orvelte beheert, heeft in het verleden geprobeerd op de Noordes een 'historisch landbouwbedrijf' te creëren door de grond op de ouderwetse

manier te bemesten en te bewerken. Helaas moest Staatsbosbeheer met deze zeer arbeidsintensieve aanpak stoppen en slopen ook hier modernere landbouwtechnieken binnen. Nog steeds echter verbouwt men op de Noordes de gewassen van vroeger.

22 Wedergeboorte van het Rustveld

U heeft de Noordes verlaten en bent nu op het voormalige heideveld dat men in het dorp het Rustveld noemde. Het werd reeds aan het begin van de twintigste eeuw tot landbouwgrond ontgonnen. Staatsbosbeheer heeft vrijwel het hele gebied in handen. Men probeert de ingreep van een eeuw geleden weer ongedaan te maken en de heide te laten terugkeren.

24 Mens en dier onder één dak

Bij de aanleg van de nieuwe weg ten zuiden van Orvelte werden sporen van bewoning uit de IJzertijd gevonden, zoals de paalgaten van boerderijtjes die hier rond het begin van de jaartelling hebben gestaan. Dit bracht het Biologisch Archeologisch Instituut uit Groningen en het Drents Museum aan het eind van de jaren zeventig van de vorige eeuw

FOTO: HANS DEKKER

op het idee zo'n IJzertijdboerderij zo goed mogelijk na te bouwen. Eiken palen vormen het skelet van de boerderij. De palen groef men een eind de grond in om het bouwwerk de nodige stevigheid te geven. Wanden werden gevlochten van twijgen en aangesmeerd met leem. Op het dak kwam riet. Een schoorsteen was er in die tijd nog niet. De rook van het haardvuur verdween gewoon door het dak en via de deuren. Binnenin was er één grote ruimte waar het boerengezin samen met hun dieren leefde. De voorraadschuur naast de boerderij werd op palen gebouwd om ongedierte tegen te houden. In 2003 werd de IJzertijdboerderij gerestaureerd en kreeg het onder andere een nieuw rieten dak.

 [BOERDERIJ, PREHISTORIE](#)

START

40

KAART

25 Oosterveld in het westen

Het terrein rechts met zijn grote vliegdennen heet het Oosterveld. Het was eigendom van de boermarke van Westerbork en kreeg zijn naam dus geredeneerd vanuit het hoofddorp. De geaccidenteerdheid van het terrein en de slechte bodemkwaliteit zorgden er indertijd voor dat niemand er belangstelling voor had om het veld te ontginnen.

VEENPLUIS - FOTO: HANS DEKKER

27 Het Orvelterbos op het Witteveen

De route loopt nu een eindje door het Orvelterbos. Staatsbosbeheer plantte het in de jaren dertig van de vorige eeuw in voor de houtproductie. De keurige rechte plantvakken herinneren aan deze bestemming. Het Orvelterbos maakte onderdeel uit van het 1700

hectare grote Witteveen dat in de jaren twintig en dertig door de ontginningsmaatschappij Het Landschap Drenthe ontgonnen werd. De naam Witteveen is afkomstig van de veenpluis (blz. 41) die dit natte veengebied in het voorjaar wit kleurde. De klus werd grotendeels geklaard door werkloze veenarbeiders uit Zuidoost-Drenthe die in het kader van de Werkverschaffing moesten werken voor hun uitkering. In 1926 arriveerden de eerste bewoners in het spiksplinternieuwe dorp Witteveen, het jongste dorp van Drenthe.

 [HEIDEONTGINNING, PRODUCTIEBOS](#)

Heerlijk slapen met hop

De hop (*Humulus lupulus*) is een vier tot vijf meter hoge slingerplant. In de winterdag vallen de ruwe stengels op als touwtjes, gewonden om stammen en takken. De forse bleekgroene bladeren lijken wat op die van de wijnrank.

Luister naar het hele verhaal

Streekinformatie

Informatiecentrum Orvelte van Het Drentse Landschap en de TIP is ondergebracht in het Drenthehof, Dorpstraat 1a, 9441 PD Orvelte.

In het Ottenhoes naast het informatiecentrum, vindt u meer informatie over het dorp.

Zie www.orveltepoort.nl

Orvelte is voor voetgangers en fietsers vrij toegankelijk. Voor een aantal bezienswaardigheden wordt een toegangsprijs gevraagd.

Colofon

Teksten: Bertus Boivin

Route advies: Roelof Huisman, Tea Snippe (BOKD)

Cover illustratie: Marcel Leuning

Projectcoördinatie: Hanna Schipper
(Het Drentse Landschap)

Topografie: ArcGIS online en Kadaster/OpenStreetMap

Vormgeving: Smartmobiletour.nl

Deze digitale knapzakroute is mede mogelijk gemaakt door:

Recreatieschap Drenthe

Gemeente Assen

gemeente Tynaarlo

GEMEENTE

NOORDENVELD

GEMEENTE
MIDDEN-DRENTHE

provincie Drenthe

START

45

KAART

Heeft u genoten van deze wandeling en wilt u nog meer onbekende paden ontdekken?

Download meer routes via

www.eindjeomindrenthe.nl

en kijk voor aanvullende informatie op

www.knapzakroutes.nl.

Volg ons op:

Het Drentse Landschap

